

Literatorul

REVISTĂ FONDATĂ
LA
1880
DE
Alexandru Macedonski

BIBLIOTECA MUNICIPALĂ
„M. SADOVEANU”
Inventar Nr. 22745

Anul III
Nr. 50
(119)
17 - 24 dec. 1993

Redactor șef MARIN SORESCU

UNIVERSITATE, UNIVERSALITATE

de Eugen Simion

„LIBERTATEA NU ÎNSEAMNĂ SĂ FACI
ORICE“ convorbire cu Emil Turdeanu

VERSURI de Milan Rúfus, Ida

Gerdhart, C. W. Schenk

UN OM NOU PENTRU O LUME NOUĂ

de Mihai Cimpoi

AMBIANȚA LOVINESCIANĂ

de Dumitru Micu

Mai semnează: Marcel Marcian,

Tudor Nedelcea, Fănuș Băileșteanu,

Iordan Dăcu, Ion Andreiță

NUMELE REVOLUȚIEI

La patru ani de la acel românesc Decembrie 1989 care, fie doar și pentru câteva zile, a provocat o emoție planetară, îmi îngădui să reflectez o dată cu cititorul la Numele istoricului eveniment. Am desprins din presă aceste mostre de onomastică revoluționară. Deci:

Revoluția din Decembrie
Marea Revoluție
Mini Revoluția
Așa-zisa Revoluție
Pretinsa Revoluție
Revolta
Cruciada copiilor
Izbeliștea
Împuscăturile (din Decembrie)
Răpăielile (de gloanțe) din...
Vânzoleala
Ce va fi fost
Răvășeala
Balul
Ziua națională a României
Înscenarea
Tăierile de porci (din Decembrie)
Încleștarea
Marea răfuială

Păruiala
Explozia mămăligii românești
Punctul de vârf al istoriei române
Întâmplările
Evenimentele
Revoluția furată
Marea păcăleală
Zarva
Zurba
Deranjamentul
Scenariul
Falsa revoltă
Revoluția de palat
Decembriada
Marea tăvăleală
Gorbaciovka
Bushiada
Brucaniada
Opereta
Convulsiile
Marea minciună
Insurecția
Războiul îngerilor
Bulibășeala
Bășcălia
Aglomerajia (!)
Prăpădenia
Lovitura de stat
Busculada
Crăciunul însângerat
Și așa mai departe; scornitori de nume năstrușnice, ne-am întrecut în aflarea unora ce nu sunt de găsit în hrisoavele istoriei. Nume sublimă cu vocabile încărcate de lumina speranței, nume hâde sau strâmbe, cu micșorător răsunet, nume de împrumut, nume devălmășite sub un cer rămas fără stele.

Abia exaltată, polciută cu vopselile frescelor, Revoluția română e brusc întinată uneori de aceleași penițe evocatoare. Chiar eroii Revoluției ajung s-o conteste.
La nevoie, Centrul și Extremele vieții

politice îngroapă în coroane de flori multe cruci răsădite în piatra orașelor și-apoi se retrag în fum de tămăie ocrotite de „feliile” de Revoluție cu care Legea Sângelui Funciar s-ar zice că i-a împrăprietărit.

Cine a tras? se întreabă supraviețuitorii.
Care au fost misterele aceluia Decembrie funerar? se întreabă viețuitorii.

Morții nu întreabă nimic.
Fără odihnă inventăm noi nume, alte și alte nume unei Revoluții ce va rămâne poate nenumită.

Dar fără memoria ei, românii nu vor mai putea trăi.

Vom trece cu ea din lacrimă în vis. În timp,
O trăim (re)trăim) cu capetele plecate. În genunchi.

O punem sub semn iisusic.

ILĂȘCU

Îl știm doar din imagini televizate: e omul ținut în cușcă de fier, eroul unei perfide înscenări judiciare sorocit împușcării la începutul acestui Decembrie. Decembrie e, la români, luna Sentințelor.

E român.
Singurul român aflat în fața morții într-un oraș românesc, singurul condamnat la moarte - din istorie - care în ultimul cuvânt îi spune țării lui de baștină LA REVEDERE, suprimând mai potrivitul ADIO.

Dincolo de gratiile cuștii în care zace Ilășcu e Asia.

Dincolo de Ilășcu, nici o altă urmă de latinitate.

Dincolo de Ilășcu, o lume - lumi - cu vocația geniului dar și cu geniul cotropirii. O Atlantidă? Acest Ilășcu se socotește român. O „vină” uriașă pentru care justiția de peșteră a pregătit rafala plutonului de execuție.

Un român dar nu chiar din România ultimelor hărți ci din Basarabia României de i se spune când Moldova, când Moldova de peste Prut; dar nu din ea ci din țandăra de Moldova boierească numită Transnistria.

Un român care e înainte de toate un om înarmat cu - numai - un steguleț tricolor nu mai mare de-o palmă.

Condamnatul are nume de profet plesnind cerul cu biclele ploii, dar e blând, e plin de firesc și, aflând că va muri, are puterea să surădă, să-și fluture acel steag de copil în mâinile roase de cătușe.

Sunt sigur că brațul criminal va fi oprit, sunt sigur că Ilie Ilășcu va trăi spre a-și desăvârși Lucrarea de căpetenie a tinerei lui vieți, Unirea!

Dar orele, zilele trec și Mai-Marii planetei nu ne aud. Războiul rece, sfârșit cu învingători și învinși încă produce frig. Ger.

Uriașe manifestări de stradă, animate de tineri ne-au dovedit cât de gravă e ofensa la care e supus întregul popor român și cât de limpede e mesajul transmis tortionarilor transnistreni: dacă un *singur* român e amenințat, e primejduită întreaga suflare românească.

Condamnarea lui Ilășcu e ultima picătură dintr-un pahar și-așa plin-ochi: poate ne va face să dăm un destin românesc tuturor țărilor românești regăsindu-ne înțelepția, curajul și meșteșugul de a ne proiecta statura într-alt veac și în alte milenii, așa cum a visat-o, cu versul, Eminescu și Ștefan, cu spada...

Gheorghe TOMOZEI

CRONICA LITERARĂ

Eugen SIMION

Universitate, universalitate

Am scris mai demult un articol cu acest subiect apornind de la o conferință a lui G. Călinescu din 1947 (reprodusă de Geo Șerban în volumul *Aproape de Elada*). N-am reușit să-l public decât fragmentar și după oarecare vreme în „Ateneu”. Două reviste bucureștene mi l-au refuzat, nici eu nu știu prea bine de ce. Îmi vine să cred că totul pornea de la ideea lui G. Călinescu, citată și în articolul meu, cum că Universitatea este în România cea mai înaltă instituție de cultură. Este sau ar trebui să fie, ziceam eu, introducând o nuanță mai

studenți universitari, aplicați-vă timpului cu universitatea spiritului vostru!” - îndeamnă el. Care-i rostul Universității, acum, și ce îndemnuri am putea da noi tinerilor care ne ascultă în amfiteatre? M-am gândit mult după 22 decembrie la această chestiune și, înainte de a-mi face o idee deplină, i-am ascultat și pe studenții noștri. Nu pe toți, bineînțeles, ci numai pe aceia care cred că dialogul dintre generații este posibil și util: Studenții vor, mai înainte de orice, ca frecvența la cursuri și seminarii să nu mai fie obligatorie. Au obținut-o fără dificultate.

Eliaide este elocvent. În ultimele decenii, de când cunosc mai bine lumea universitară, nu știu ca un profesor să-și fi înviat studenții într-o călătorie peste graniță sau chiar să-i invite la el acasă, la un dejun. Eu, unul, oricum, n-am avut posibilitatea s-o fac. Abia dacă, o dată sau de două ori pe an, mă văd la o cafea cu un absolvent decis să nu părăsească visul de a scrie poezie sau critică literară...

Cu această precizare mă întorc la cursurile de literatură pe care mulți le vor, pe drept, - înnoite, modernizate ca spirit și structură. Problema este cum. Unii cred că, înnoind programele, înnoind automat și cursurile care trebuie să urmeze, se știe, litera programelor. Sunt sceptic față de această soluție și iată de ce: o programă bună nu naște un profesor bun și nici un student învățat. Programa este, în fond, un ghid pe care trebuie să-l însușească un student curios, receptiv și un profesor care are știință de carte, tact și, vorba lui G. Călinescu, vocația universalelor. Asta nu înseamnă că o programă de literatură poate fi oricum. Ea trebuie să cuprindă, în esență, scrierilor exemplari și fenomenele mari de cultură. Mă rog, ordinea este inversă, dar nu trebuie să ne formalizăm prea mult, căci fenomenele în literatură sunt, în cele din urmă, manifestări ale marilor spirite creatoare. O programă nu poate cuprinde, totuși, toți scriitorii români și, atunci, e nevoie de o selecție și de o eșalonare pe ani de studii și pe semestre. La acest punct păreri diferite și limbile se încurcă. Unii zic că trebuie să dăm mare atenție trecutului și că un student care nu știe cine a fost Baronzi nu poate să promoveze. Literatura română, în imaginația lor didactică, este o piramidă în poziția ei normală: se îngustează pe măsură ce se apropie de actualitate. Să pornim, cu alte cuvinte, de la fenomenele incipiente de cultură și să deschidem progresiv spiritul tânăr spre valorile moderne, mai numeroase și mai complexe. La această observație, un profesor, specialist în secolul al XX-lea răspunde (în dezbateră citată la început) că nu se întâmplă nimic grav dacă un student nu știe încă cine este N. Velea, dar este inadmisibil să nu știe cine a fost Baronzi. În ce mă privește, consider că un student

în filologie trebuie să cunoască și pe Baronzi, cel „productiv ca o uzină”, dar și pe Nicolae Velea, povestitor de talent, figură marcantă în generația '60.

Chestiunea este până unde împingem studiul literaturii actuale și cât spațiu acordăm scriitorilor postbelici în programa universitară. Un coleg care a călătorit mult în străinătate remarcă sarcastic că universitatea americană nu-și poate permite să se ocupe de scriitorii actuali sau, mai exact, de cei mai tineri dintre ei. Ar trebui, în consecință, să luăm aminte și să ne oprim la timp. La timp înseamnă la scriitori a căror valoare nu mai este pusă în discuție. O formulă propusă într-un proiect de programă întocmit de mine și de alți profesori cu câțiva ani în urmă („tendențe noi în poezia și proza tinerilor”) a stârnit nedumerirea și, în cele din urmă, protestul celor care consideră că o bună instrucție nu se poate face decât prin cunoașterea temeinică a valorilor din trecut.

Ce-aș putea răspunde la toate aceste întrebări? Că sunt universități în lume (de plidă cele germane) care nu evită valorile controversate ale actualității, după principiul sănătos că un om cult trebuie să cunoască și pe marele Goethe, dar și pe agitatul, contestatarul Enzensberger. Îl voi cita din nou pe Barthes (și asta numai pentru a dovedi cât de cosmopolit pot să fiu). El imaginea un curs universitar (și o istorie a literaturii) care să înceapă cu Sollers și să ajungă la primele texte de limbă franceză. Câștigul ar fi că, edificați asupra prezentului, tinerii vor descoperi cu alt spirit operele trecutului și le vor judeca în funcție de sensibilitatea și de valorile spirituale ale lumii în care trăiesc. Studiind textele medievale, ei nu vor fi rupți de literatura ce se face sub ochii lor și nu vor primi cu ostilitate noile experimente artistice. Faimoasa *întârziere estetică* ar fi astfel abolită. Operele noi nu vor mai aștepta optzeci de ani pentru a fi înțelese și acceptate... Nu va mai fi nevoie de o generație sau chiar de două pentru ca poetul și cititorul de poezie să fie pe aceeași lungime de undă estetică...

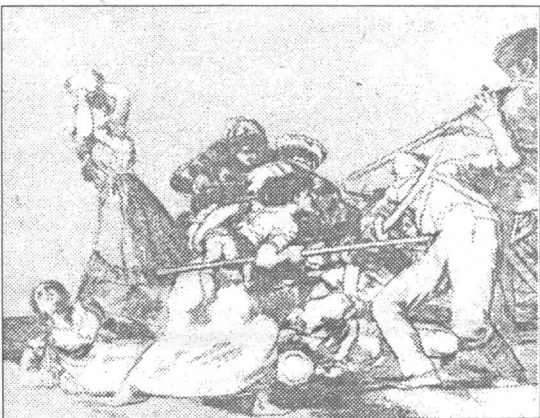
Ideea lui Barthes este demnă de luat în seamă într-o privință cel puțin: un student care nu înțelege esteticeste pe Ion Barbu nu va interpreta bine pe Antim Ivireanu și cine n-a auzit de Nichita Stănescu nu va putea citi satisfăcător nici *Istoria ieroglifică*. Indiferent de unde pornește (de la *Scrisoarea* lui Neacșu din Câmpulung pentru a ajunge, după patru ani, la ultimele scrieri notabile sau invers), cursul de literatură nu poate fi străin de problemele estetice ale timpului său și nu

trebuie să țină spiritul tânăr departe de formele de înnoire pe care le încearcă literatura. Cine examinează retorica lui Antim Ivireanu trebuie să fie la curent cu proza textualistă pe care o fac azi tinerii prozatori, pentru a putea observa evoluția narațiunii... Micșorăm, în acest fel, valorile din trecut, supralicităm scrierile încă nesigure ale literaturii de azi, așa cum se tem unii dintre colegii mei? N-aș crede. Și, apoi, ce înseamnă *valori sigure*? Cu cîncisprezece ani în urmă (și chiar cu mai puțin de atât) Nichita Stănescu nu era o valoare sigură pentru alcătuitoarii de programe școlare. Îmi amintesc ce dificultăți întâmpinam, și eu și alții, când îl propuneam ca subiect pentru cursurile și seminariile de literatură contemporană. E prea tânăr, ni se spunea, nu-l putem pune în rând cu scriitorii consacrați. Azi îl punem, nimeni nu găsește nepotrivit ca Nichita Stănescu să fie *predat* la Universitate... Suntem, în schimb, temători față de alții. Nu pot fi convins nici în ruptul capului că, iubind pe Baronzi, trebuie să ținem studenții filologi departe de fenomenul viu al literaturii. Nu de altceva, dar ne pierdem simțul universalelor și nu mai știm pe ce lume trăim.

Vreau să spun ceva și despre problema prezenței sau absenței studenților din amfiteatre. Dreptul lor de a alege este în afară de discuție. Nu i-aș îndemna, totuși, să trăiască departe de Universitate și să se prezinte doar la examene, deoarece seminarul este ca o slujbă religioasă (are dreptate G. Călinescu) la care trebuie să asisti dacă vrei să capeți har și să coboară în spiritul tău duhul sfânt; altminteri este ca și când ai asculta slujba la radio sau ai urmări-o, în fotoliu, în fața televizorului... Un seminar este, s-a spus de atâtea ori, un mic laborator unde se învață cum se analizează o carte. Este și acest aspect, dar mai important mi se pare altul: seminarul este un spațiu de dialog dintre maestru și elevii săi (reiau distincția lui Lacan). Profesorul bun (maestrul spiritual) este acela care confirmă soluția pe care elevii săi sunt pe cale s-o descopere singuri.

Seminarul este un loc de dialog, sau ar trebui să fie, locul în care dialogul intelectual este posibil, inclusiv acela despre metodele de analiză. Poate studentul să-l evite, cu scuza că află din cărți ceea ce vrea să știe? Poate, dar el ratează șansa de a-și verifica spiritual critic și de a-și forma un stil al dialogului. Este, apoi, în sprijinul acestei idei, și un alt element: sentimentul solidarității și sentimentul competiției loiale. Trăind

continuare în pagina 6

sceptică. „Aici sunt grădinile lui Academos, și ați face o mare eroare dacă ați mânca semințe pe cărarea unde va pași în vreun secol viitor sandala unui Platon român” - scria marele critic, profesor atunci la Universitatea din București. Nu va rămâne multă vreme. Peste doi ani „sandala” lui nu va mai pași pe culoarul ce duce spre amfiteatrul Odobescu... Generația mea nu l-a putut asculta decât în conferințele publice. Am ascultat, în schimb, mulți profesori improvizaiți, oameni răi la suflet și duri la cap. I-am uitat, aproape că nu mai știu cum îi cheamă. Nu despre ei vreau să scriu astăzi, ci despre Universitate ca instituție de cultură și despre spiritul care domnește azi în ea. Care ar fi rostul ei în democrația pe care ne străduim s-o construim, aici, la grurile Dunării?

G. Călinescu - îl citez din nou pe el - zice că misia Universității este să facă din tinerii studioși niște „contemplatori ai universalelor”... „Nu fiți negustori, nu vă depărtați de vremea noastră... Să nu vă feriți decât de platitudine, adică de conformare superficială. Fiți

Studentul vine, azi, când vrea și la cine vrea, adică acolo unde simte că poate învăța ceva. În rest, el face ce dorește, poate lucra într-o redacție, de pildă, sau poate sta, cum ar fi de dorit, în bibliotecă. Sunt destui studenți care consideră că pot învăța după cursuri și că prezența într-o sală de seminar sau într-un amfiteatru ar fi o pierdere de vreme. I-aș contrazice, spunându-le că o prelegere bună este mai mult decât un text bun, este un mic spectacol (zice unde Eco) în care intră și o notă de teatralitate. Profesorul comunică, dar se și comunică, se oferă pe sine ca model spiritual și moral.

Și, apoi, un curs creează o ambianță, o mică societate spirituală în care profesorul și studenții trăiesc pentru o vreme împreună și se împrietenesc. Se naște o comunitate sau ar trebui, dacă am avea mai mult timp și mai mult răbdare, să se nască. Maioreșcu invita studenții cei mai buni la masă și, din când în când, îi lua cu el în călătorie. Între cele două războaie, profesorii organizau excursii de studiu în Grecia sau Italia și multe vocații tinere s-au hotărât atunci. Cazul

Proza, publicistica și poezia lui Dumitru C. Moruzi au toate caracteristicile basarabenișmului literar: mesianism, romanism patetic exprimat în volute retorice și ofuri sentimentale, cultul culorii locale, preeminența motivelor înstrăinării, paseismul, preferința pentru notația realistă și lirică. Dumitru C. Moruzi se naște în Iași la 2 iulie 1850, tatăl fiind prințul Constantin Moruzi, grec de origine, iar mama, Ecaterina Sturza. Copilăria și-o petrece la moșiile părințești Ciripcău și Cosăuți din Basarabia sau la Chișinău în timp de iarnă. Își face studiile la Liceul Sf. Louis din Paris. Este, în funcție de împrejurări, funcționar în cancelaria nobilimii din Soroca, translator pentru limba română în cancelaria diplomatică a armatei ruse, administrator de plasă la Constanța, subprefect la Sulina, ultimii ani trăindu-și în uitata căsuță din fundul Tătărașului ieșean. Moare la 9 octombrie 1914. Romane sub formă de studiu social: *Înstrăinării* (scris în 1909; apărut: ed. I, Vălenii de Munte, 1910, ed. II: Iași, 1912), *Pribegi în Țară răpită*, 1912, *Moartea lui Cain*, 1914, nepublicat, *Studiul Rușii și românii*, 1906, culegerea de versuri *Căntece basarabene*, 1912, nuvele apărute sub genericul *Din amintirile unui bătrân* în revista *Neamul românesc literar* (Vălenii de Munte) 1909-1910 și în *Arhiva ieșeană*, 1911, proza memorialistică *Curtea domnească din Iași*, *Ulița mare și Podul verde*, 1913, opera muzicală *Ceteala Neamului*, opera comică *Pescarii din Sulina* ș. a. Marea temă a înstrăinării capătă o expresie originală prin proiectarea ei naturalistă pe ecranul mai larg al apusului unei lumi specifice: cea a boierilor de viață veche și - în genere - a unei lumi românești bine rânduite și temeinic axate pe o etică milenară. Conștiința năruirii iminente, a intrării într-un timp crepuscular, colorează narațiunea în tonuri de lamento universal, elegiace prin excelență. În fiecare secvență se prefiră, subversiv, câte-o rază de amurg, care până la urmă incendiază atmosfera generală, mutând totul într-un registru minor al nostalgiei după un timp iremediabil pierdut. Un vâl de sfumato se așează peste realități, transformând prezentul într-un prezent de mult consumat și apus, revolut, de fapt revolut-izat cu precipitație ostentativă. Este un timp narativ pe cât de real pe atât de ireal, suspendat printr-o substituție surprinzătoare a lui acum prin altădată sau prin "e cam demult de atunci", a lui este prin era. Lumea aceasta a coconășilor, vechililor, starostilor, preoților, țărnilor-prooroci, în majoritatea lor basarabeni (la care se mai adaugă țiganii și fanarioții), se retrage într-o oază socială patriarhală, într-un otium specific, având și un comportament și o vestimentație pe măsură, ciudată, cumulând mai multe mode și stiluri: „Nalt, spătos și roșcovan la față, era vânos de rupea potcoava în două, cu toată barba lui cea lungă și toate pletele sale lungi și totdeauna bine îngrijite, mai albe decât cea dintâi zăpadă de iarnă înainte de a se fi deschis pârta pe dânsa. Portul lui nu era nici de preot, nici de călugăr, dar nici de mirean: niște itari de aba albă, un ilic și un mintean de șiac cafeniu, cum poartă răzeșii din

Basarabia, și pe deasupra un fel de lăiber tot de șiac, care însă nu semăna întocmai nici a rasă călugărească, nici a caftan rusec și nici a suman moldovenesc, amintindu-le totuși pe tustrele" sunt evident prooroci din stirpea mai veche a lui Zamolxe. În nuelistică, personajele nu au contururi fizice precise: sunt înfățișări spectrale, siluete din „lumea

evenimentală sau portretistică, pe care ne-o oferă Moruzi, este ceva intermediar între fișa caracterologică naturalistă și sociogramă sau studiu social. Secolul nostru reclusează, totuși, cazul Dumitru C. Moruzi, recunoscându-i noi valențe din perspectiva realismului așa-zis brutal al americanilor, al romanului verist italian, "noului roman spaniol", cin-

Mihai CIMPOI

Un om nou într-o lume nouă: Dumitru C. Moruzi

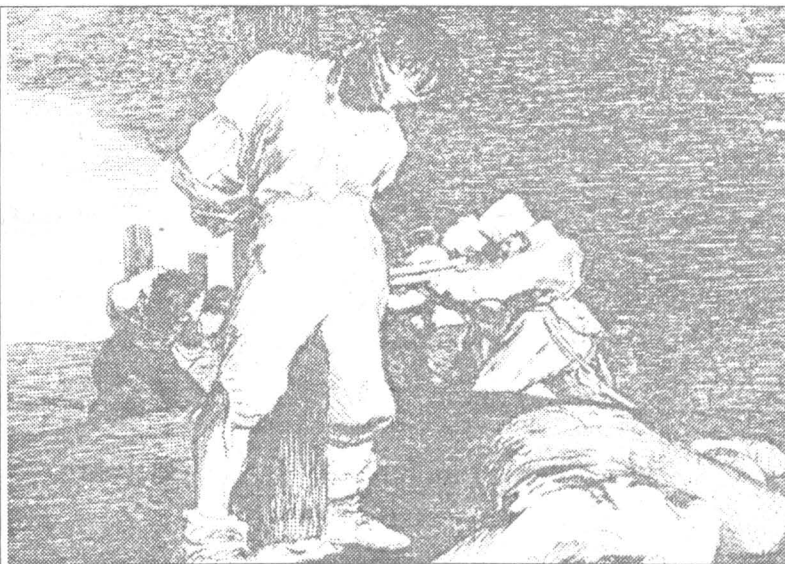
amintirilor". Înstrăinarea este potențată prin două topoi caracteristici: drumul și întoarcerea acasă, prozatorul înfățișând, după cum observa Călinescu, călătoriile cu mult pitoresc, iar vehiculele fiind portretizate ca niște personaje. Basarabia, sub „năpădirea rusească” este prezentată ca un univers închis în sine, ca un Heimat, ca o Itaka multărăvniată, ca pe un adăpost intim, adevărată casă românească „hrănindute din ceanulul mămligii străbune” și rostitoare a nici unei „Vorbe de altă limbă decât graiul cel dulce românesc”. E adevărat oare că în bună parte „romancier nu este în nici un fel”, după cum spune același Călinescu în *Istoria literaturii române*, este adevărat că „toată valoarea romanului (Pribegi în Țară răpită)” stă în documentația asupra boierilor și

verit-ului sau al literaturii evenimentului de tipul celei cultivate de Norman Mailer, Malaparte, Remarque sau de prozatorii universului concentraționar. Neorealismul, prin cultul formulei documentare, nude, dure, ultrarealiste reportericești deschide un nou orizont de receptare prozei socio-caracterologice a lui Dumitru C. Moruzi.

Lumea reinviată de Moruzi și arătată „așa precum a trăit, a simțit și a cugetat”, cu metehnele și cusururile ei, cu pornirile sale frumoase și mărețe, dar huliță pe nedrept, „mult zbuțumată de împrejurări și care nici n-a avut parte și de liniștea mormântului” este radiografiată cu o minuțiozitate și o răceală veriste. Într-o frază aci fluentă, mustoasă și plină de vervă crengiană, aci rigidă, incoloră și înecată în verbalism excesiv, Moruzi

coconăși și cocoane mărunte, boieri de rang mare având os domnesc sau numai fumuri aristocratice, dormitori, demnitari și intelectuali de felul lui Mihalache Sturza, Grigore Ghica și Mihail Kogălniceanu, bonjuriști și „surtucari” cu idei socialiste, „ruginiți” și „cosmopoliti”, aghi, cinovnici ruși și amploiați nemești, cafeșii armeni, beizadele turcești și dascăli greci, franțuji flustratici, negustori, calfe, slujji boierești, țigani afirmând credința că se trag și ei din viața veche, primadone italiene, oameni vrednici și limunați cu dragoste de țară, păstrând câte un buzdugan în pod de pe vremea lui Ștefan cel Mare. Moruzi radiografiază adânc, pigmentând sociograma cu lirism și umor spre a reliefa mai bine mentalitatea, așezarea piramidală a societății, mozarurile, tabieturile, partizanele politice, predispoziția spre „înstrăinare”, avânturile și lăncezirile conștiinței naționale, lupta dintre ideile „noi” și „vechi” în epoca domniei lui Mihalache Sturza și în perioada postpașoptistă: „Cercetând stările sufletești, ai fi găsit, desigur, că, în Moldova cel puțin, afară de Mitropolit și de Episcopi, cari nu puteau răvni la un scaun lumesc, erau mai mulți candidați la domnie decât alegători. Toți aceia cari avuseseră vreun strămoș sau scaunul păpuca sau răspăcu. Mai erau și alții, fără strămoși miruiți, ca, de pildă, Lascar Catargiu, Anastase Panu și până și Vasile Alecsandri, marele poet, acesta însă fără voia lui. Aveau fiecare partizanii lor printre bonjuriști. Toate crâmpelile acestea ale partidului bonjurișt susțineau, cu multă dreptate, că neîngăduindu-li-se un principe străin, trebuie să se ridice un băștinag; dar numai dintre aceia fără nici o legătură cu trecutul. Un om nou pentru o lume nouă, aceasta era lozincă lor. Dar nici în găsirea celui om nou nu se puteau înțelege, fiecare propunând pe un altul, cu gândul ascuns să împiedice pe vecin să se aleagă, doar vor cădea toți unul după altul, și-l vor alege pe dânsul!” (*Înstrăinării*, partea I, cap. XIII). Dăm astfel nu doar de o frază sfătoasă, domoală sau dură, obiectivă, rece, atât de caracteristică prozei basarabene, ci și de una acidă, violentă, caragialcană, semn că registrul narativ al lui Moruzi e complex și variat.

În ciuda tranșantei separării a „memorialistului vieții românești din Basarabia” de „romancierul” fără ficțiune, intrigă și compoziție, după cum considera Eugen Lovinescu în *Istoria literaturii române contemporane* (București, 1989, p. 174) credem că Moruzi trebuie considerat azi ca un autor de proză românească în stilul realist „brutal”, sociografic sau verist cu propensiune spre eseuistică. Mai aproape de orizontul de azi de receptare este N. Iorga care-l consideră pe boierul basarabean bogat în amintiri, pe „prințul” fanariot și „cneazul” rus izolat în căsuța sa din Tătărașii Iașului ca un hidalgo, că a dat o serie întreagă de note asupra vieții trecute „în care sinceritatea adâncă se ridică de la sine la înălțimea unei adevărate literaturi, o remarcabilă putere de construcție se adăuga la sensul adânc și duios al vieții, dând pagini care vor rămâna” (*Istoria literaturii românești contemporane*, București, 1985, p. 199).

țărnilor din Basarabia”? E drept că Moruzi își romanzează amintirile în stilul lui Filimon și că substituie - adăugăm noi - ficțiunea cu biografismul memorialistic în spiritul lui Constantin Stere, fiind și prin aceasta un literat basarabean. Secvența

surprinde, printr-un inventar sociografic și (auto)biografic romanțat, o lume întreagă de chipuri și fantome peste care coboară vâlul idealității și al rânduielii sacre: moși pitorești „cu inima de aur și mintea sănătoasă”, păstrători de datini și înțelepciune,

Emil Turdeanu: „Libertatea nu înseamnă să faci orice“

Luni, 22 noiembrie a.c., într-o ședință solemnă a senatului său, Universitatea din București a conferit profesorilor Alexandru Ciorănescu și Emil Turdeanu titlul de doctor honoris causa pentru contribuția deosebită la dezvoltarea cercetării literare românești. Născuți amândoi în luna noiembrie 1911 și absolvenți amândoi ai Universității bucureștene, cei doi savanți (care sunt și buni prieteni de peste șase decenii) au făcut studii de specializare în străinătate și n-au mai revenit în țară după brutalele schimbări politice din 1948, desfășurându-și aproape întreaga lor carieră științifică în prestigioase instituții de peste hotare: Al. Ciorănescu - profesor de literatură franceză și comparată la Universitatea La Laguna din Spania și Emil Turdeanu - cercetător (maître de recherche) la Centre National de Recherche Scientifique de la Paris, specialist în vechea literatură slavonă și slavo-română. Autorități unanim recunoscute în domeniile respective de activitate, cei doi savanți nu au uitat nici o clipă țara și cultura ei, dedicând numeroase și importante cercetări literaturii noastre, dintre care se pot semnala monografiile V. Alecsandri și Ion Barbu de Al. Ciorănescu (tipărite în limba engleză la New York) sau Studii de literatură română și de scrieri slave și grecești de Emil Turdeanu (apărute în limba franceză la Leida, în Olanda), pe lângă ne numărând altele apărute în reviste, traduceri, prefețe, recenzii ș.a. care prezintă fenomenul literar din țară în perspectivă universalității. Cei doi savanți și-au găsit timp, între întâlnirile avute la Academia Română, la Institutul de istorie și teorie literară „G. Călinescu”, și conferințele ținute la Facultatea de Litere, să acorde un scurt interviu pentru revista noastră (prof. Turdeanu) și să scrie un text memorialistic (prof. Ciorănescu).

Mircea ANGHELESCU

Rep: Stimate domnule profesor, cum vă simțiți din nou, la București, după o jumătate de veac?

R: Întoarcerea mea la București, după cincizeci de ani de înstrăinare, este o sursă inepuizabilă de emoții și de amintiri. Emoțiile cresc din contactul reinnoit cu țara mea, cu oamenii care-i poartă sufletul, cu aspirațiile care mă îndeamnă din nou spre ea. Amintirile se urcă dintr-un trecut pe care l-am crezut pierdut, dintr-o comoară de sentimente păstrate în adâncul sufletului. Universitatea din București a rămas pentru mine, ani îndelungați, ca de o *Alma mater* spre care nu mă mai puteam întoarce din cauza oprelișilor politice și, mai ales, din cauza reticențelor pe care mi le-am impus eu însumi: de a nu accepta sub nici o formă autoritatea unui regim de cenzură și de sugrumare a personalității. Am înțeles să rămân credincios unei forme de cultură întemeiate pe tradiția țării, pe valorile ei permanente, pe un cult al adevărului care a fost multă vreme denaturat.

Am avut fericirea să constat că anii de suferință și de zăbucium nu au alterat acest fond de cultură românească. Am găsit la toți colegii pe care i-am întâlnit aceeași dragoste de adevăr, respect de tradiție și aceeași aspirație spre o realizare superioară realităților prin care ați trecut. Uneori îmi place să compar traiectoria culturii românești cu un curcubeu; așa cum el sorbe dintr-o apă seva colorilor lui ca să încunune cerul cu ele, tot așa cultura românească, pormind din tradiție, își regăsește acum alte izvoare de împropăteare și de creație.

Am căutat aceste izvoare cu o strădanie dureroasă pentru că în străinătate orice revenire la valorile culturii românești era o efortare considerabilă din pricina dificultăților materiale de a ajunge la ele, dar și din pricina condițiilor vitrege impuse de o existență în exil. Totuși, în ciuda

dificultăților, am izbutit să menținem - toți cei din exil - o linie fidelă spiritualității românești, așa cum o concepeam noi și nu cum anumiți factori politici încercau să ne-o impună. Libertatea noastră se exprima în libertatea alegerii; libertate nu înseamnă să faci orice, ci să poți alege ce faci, adică o libertate de discernământ.

Rep: Ați făcut însă și o specializare la Paris.

R: Pentru mine, un mare noroc a fost că exilul m-a surprins cu un bogat bagaj de cultură românească. Această achiziție a culturii române, pe care mi-am însușit-o în Universitatea din București și îndeosebi la cursurile profesorului Cartoian, a fost o piatră de temelie în toată activitatea mea. Școala de la Fontenay-aux-Roses nu a făcut decât să-mi deschidă un cadru în care mi-am format specializarea necesară, adică mi-a dat posibilitatea să mă îndrept spre domeniile megieșe, fără a părăsi terenul de bază al formației mele. Am făcut deci școala română la București, dar am făcut școala slavă, cu deosebire, la Paris, am căutat o lărgire a domeniului de informație și de metodă.

Rep: Și totuși, domeniul românesc era căutat și de străini?

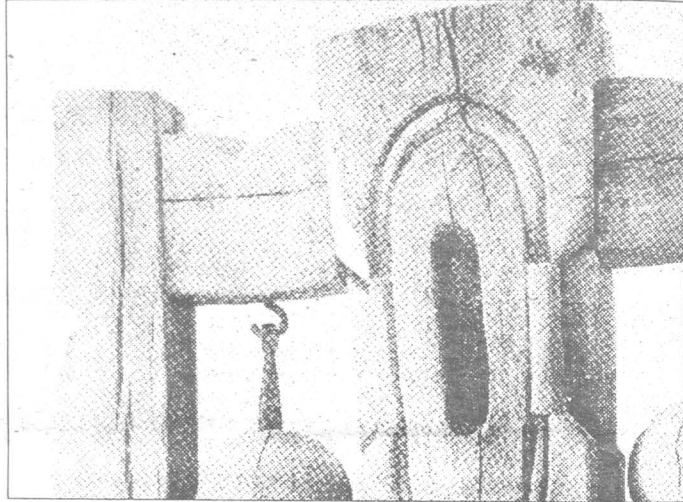
R: Domeniul românesc a fost domeniul meu de continuitate în înțelesul în care eram lector de română la Sorbona, la cursul pe unde au trecut o serie de studenți dintre care mulți au devenit mai târziu personalități științifice

cunoscute, de pildă Louis Mourin, profesor la Gand și Bruxelles, Keith Hitchins, profesor la Urbana, Illinois, U.S.A., Th. Berchem, actualul președinte al DAAD, rector al Universității din Wiesbaden și alții.

Rep: Dar în țară?

R: Studiul literaturii române din fericire s-a continuat, mai ales în aspectul lingvistic. S-au tipărit și retipărit ediții de bază din textele vechi, opera lui Coresi, cronicarii, culegeri de texte apocriefe, populare și altele de care am luat cunoștință cu

puțin luat în considerație. Ceea ce m-a preocupat întotdeauna a fost nu atât marea literatură românească veche (am socotit că despre Miron Costin, Neculce și alții s-a scris destul de mult), ci intersecțiile de legătură care există între marile figuri, oamenii mărui care au creat acel humus din care s-au alimentat scriitorii importanți. Acest humus e îngropat încă în manuscrise, în texte mărunte care furnizează totuși, în ansamblu, o altă imagine a literaturii românești, mai bogată. Să comparăm textele majore cu un relief de munte:

multă satisfacție. Din fericire, cercetarea de astăzi dispune de instrumente de lucru pe care noi nu le-am avut. Se pot raporta la ediții care le stau la îndemână, bine făcute, solide, realizate de un grup de cercetători cu o pregătire serioasă.

Rep: Ce planuri de viitor aveți?

R: În ce mă privește, la activitatea pe care am desfășurat-o până acum aș dori să adaug câteva cercetări recente în legătură mai ales cu un domeniu

avem vârfurile pe care le cunoaștem dar temelia lor și vâile care fac legătura între munși sunt puțin studiate. În expunerea de la Facultatea de Litere am insistat mai mult asupra acestei comparații. Această explorare a terenului de legătură ne rezervă de multe ori surprize foarte plăcute, ne permite să stabilim centrele de activitate literară, lanțul de scriitori mărunți care și-au transmis textele și, astfel, ne explică chiar viața lor.

(continuare din pag 3)

într-un mediu intelectual, tânărul vrea să se illustreze, își descoperă vocația și își afirmă, într-o competiție liberă, personalitatea. Este cineva de față (profesorul, maestrul spiritual acceptat) care să le recunoască atunci când ele sunt - reia sugestia dinainte - pe punctul de a se exprima...

Studenții cer, pe bună dreptate, și o reducere a numărului de ore pe săptămână. 20, maximum 24, socotesc ei, distribuite în cinci zile. Au dreptate. Trebuie lăsat studentului timp liber pentru studiul individual, opt ore pe zi îl scot din competiție.

N-ar trebui uitat în aceste circumstanțe nici profesorul. Norma lui continuă să fie împovăratore. Cei vechi, marii profesori, aveau o oră-

două pe săptămână. G. Călinescu, își amintesc elevii săi, ținea un curs și un seminar săptămânal cu toți studenții. Tudor Vianu, pot să confirm (n-am ratat nici unul dintre cursurile sale), vorbea două ore săptămânal în fața unui amfiteatru plin și asta era toată norma lui. Azi un profesor universitar, în ramură filologică, are o normă de 10-12 ore didactice pe săptămână, face 10-14 inspecții de gradul I pe an, pregătește 30 de pagini pentru lucrarea științifică a catedrei, patronează o școală generală, ține - în timpul vacanțelor - cursuri în fața profesorilor care se perfecționează (se perfecționează neîncetat), ține, evident, examene și participă neabătut, cum se spunea și până acum câțiva timp, la viața

culturală a Capitalei...

Profesorul este, după cum se vede, un om ocupat. Abia îi mai rămâne timp să se uite prin hârtiile lui, să fugă la cursuri și, din mers, să se gândească la seminarul care urmează... Cineva, știm noi cine, avea în cap ideea că universitarii își pierd vremea degeaba, sunt niște paraziti cu titluri academice și, în consecință, trebuie puși la muncă dură. A existat chiar intenția de a-i obliga să stea zilnic opt ore în facultate, să semneze condica și să fie sever controlați ca nu cumva, în acest răstimp, să se gândească la cine știe ce. Noroc că-au fost oameni mai inteligenți în Ministerul Învățământului care au oprit acest program de lichidare a spiritului universitar. Este inutil să mai spun că un profesor, ca să țină o oră bună de curs,

trebuie să citească un braț de cărți și că, oriunde, numai în universitate nu te poți prezenta doar cu ceea ce știi. Aici, în fața studenților curioși și necruțători, trebuie să ai o lectură nouă și un punct de vedere nou asupra unei opere. Profesorul își pierde în felul lui vremea: citind, citind mereu, și numai cine nu cunoaște acest blestem poate să-l bănuiască de lene și improductivitate. Trebuie redusă, pe scurt, și norma profesorului. Pentru a avea o cultură de performanță, trebuie să creăm condiții ca profesorii să aibă timpul și condițiile propice pentru a pregăti spiritul tânăr capabil să ajungă la cultura de performanță. Universitatea românească are în această privință o frumoasă tradiție. Îmi amintesc că Mircea Eliade scrie în *Fragmente dintr-un jurnal* o

frază care mi-a plăcut enorm: am devenit ceea ce sunt datorită Universității bucureștene; lucrurile esențiale le-am învățat acolo...

O problemă ce merită să fie discutată este aceea dacă universitatea românească trebuie să pregătească azi doar *contemplatori ai universalelor* ... și dacă studenții nu așteaptă de câte ori o citesc: „aici se învață adevărul”. Este bine spus! Da, va trebui să începem prin a preda/învăța adevărul. Căci numai pe calea lui poate pași într-o zi „sandala” unui Platon român.

1987-1990
Eugen SIMION

C. W. SCHENK

Pergament și despărțiri

PROLOGUL FĂRĂ NOI

Stânci fluide se destramă:
ochi străpuși de întuneric,
ritmuri fără de secunde.

Cum a început lumina
a se bate cu Sub-glia,
bezna s-a topit în sine
dând la urmă de-un sfârșit
început fără de glie,
terminat fără prolog.

Coadă mușcă tâmpla frazei.

PERGAMENT ȘI DESPĂRȚIRI

...dar ai plecat.
Culori de nopți
- adâncuri
străfulgerate-n mine -
dospesc aureola
cuvintelor de sine.

Noi, îngerii cuvintelor,
suntem trecuți prin pergamentul
simbolurilor programate.

Ne strângem toți
pe catafalcul
nedumeritelor imagini
născute din culori și semne
și totuși credem în cuvinte.

Nu-s limbile ascunse-n
placente de imagini
crescute între îngerii?

-O frază adormită
în poala de cuvinte
te-a așteptat un secol,
dar Tu n-ai mai venit.

DE LA PEGASSUS ÎNCOACE

Potcoave de gheață
ling raze morbide
supuse de umbra
ritmului mut.

Caii de gheață
sunt prinși între gratii
de țurțuri Fiinde
în finele Fost.

Puncte de gheață
zdrobesc nemurirea
cercului mort
de moarte subtilă
Fiindă și Fost.

Lupta verbelor cu vorba
e căpăstrul de cuvinte
în noianul de tăcere.

Punctul se oprește-n punct.

DOUĂ ANOTIMPURI TOAMNA

Iarba-i grea, pajiștea oarbă
vitele se-adună-n stoluri
pășările amuțesc.

Semantica păianjenului țese
peste orbite
funii din lumina
erecției de găze androgine.

Un veac de ritm ascuns într-o terțină
monodisectă se ascunde-n conotații.

Întrebările pierdute-și
caută liniștea în cruci
de copii și joc de melci.

Toamna se ascunde-n toamnă,
anotimpul într-un vers.

TAINA SEMNELOR

Liniștea dospește-n cântec

Scufundat în glod de ziuă
rostul
mă găsește-n mare
prins pe-o scoică fără mumă.

Subcutane ploii de frică
sting nu moartea
ci paloarea
veșnicilor de răni.

Semne pretutindeni,
semne.

Fulger negru,
ploi secate,
umbre stinse,
jarul binelui de mare:

Albul negrelor simboluri.

LUMÂNĂRI ȘI TORȚE

Calul-torță-și arde jarul
începând de la potcoave
peste aripile-i negre
și sfârșind la biciul-birjă.

Stelele pe el se sting
când luminile aprind
liniștea ce se trezește-n
lira opului de toamnă.

Stranii cranii obosite
de copite potcovite
răzvrătite-și ling tristețea
veacurilor genocide.

Calul și-a sfârșit menirea;
cu priviri încoronate
a străpuns potcoava vremii
picurând din strop în strop.

Marcel MARCIAN

A N T R A C T

(bravo secol!)*

2. Jurnalul de bord
al hotelului plutitor,
rimbaldian

Ofițerul de cart 1. Prea-avizatul, hiperconștiințenul, uită că de n-ar fi așa, hiperavizatul, oamenii n-ar trăi mai mult și n-am mai avea parte de ceea ce, după cetățeanul neturmentat, un brav, dă cu tifla ălor două maaari războaie, e unica noutate, aceea că trăim mai mult, mai mulți. Și dacă-i așa, cum stăm cu simplul? Simplu: du-te și vezi, în sala de așteptare a oricărei policlinici de cartier, oameni care așteaptă să intre la consultație. Fețe închise în ele însele, pătrunse, ca într-un congelator al sentimentului: moartea care oricând poate să vie. Sau să nu vie. Păi nu, că dincolo de ușa la care aștepti e: trântit mai mult... sperat, asta vezi e poporația care pe străzi și în piețe zici că e fără habar...

Ofițerul de cart 2. Noi secolul. Nevorbirea lungă, negraba, antiotod la viteza? S ul și S.F. ul persiflate (dar succesul e al lor, ca fiind luate în atenție!!) în cel mai scurt roman care s-a scris vreodată, două pagini cu totul; în secolul nostru,

noi preluăm, facem totul, dăm totul, - bravo secol! Simplu - pândit de letargie? (Beckett). Și cu toate astea: prospețimea roua bruma brumării. Lăsați, să fie. Dar cum altfel? A cere simplul cu aere de interzicere... e - cer senin? Noi nu interzicem, noi oficiem. E hotelul nostru. Simplu - și asta-i mai puțin simplu, coexistă. Totdeauna a fost așa. *Dau galop*, știu eu dacă m-a văzut Dumnezeu și-s inspirat sau mă fac vinovat de eistică de comentariistică? *Vreau să văd! și dau - e cum mi-am dorit?* de Nietzsche și Rimbaud, ei doi, tocmai pe tocmai, ca puși pe tavă, serviți, pe o terasă a hotelului. *Dau o bidinea*, zugrăvesc: Nietzsche a câștigat războiul și afurisește patriotismul german (apoi îl exaltă, dacă e al lui ceea ce poate să fie al surorii lui cu al ei consort). Rimbaud pierde războiul și afurisește patriotismul francez. Și am convingerea simplă că acestea zicând și nu a că fi minți n-am zis nimic de genul lui Nietzsche, de al lui Rimbaud și atunci... așa vrea totuși o tratare cu aceștia doi, Rimbaud chipurile suab, Nietzsche chipurile sudic, o Europă unită au anticipat ei?, sau ce altă gogoneașă a mea sau adevăr gogonat, câte alte nume nu s-ar putea propune în locul celor două și totuși... cu toate că... alta am vrut să spun: pentru un nou născut, care crește de azi înainte, *nu cumva asta e simplul?* Așa îi crește lui: firescul. *Nu vedeți cum* (opăie, treapadă, ca apucați? așa ne rostim, în grai nearticulat - dar călușarii? dar cum!! *Comeille?* - al dansului, al mișcării pe loc așa cosmică. *Ce mai vreți? Ce alta mai vreți?*) (Azi

nu alt-când. Samuel Beckett: Imaginația moartă. Fă-ți idee. Adică imaginează-ți. Vezi? Nu-i scăpare și Urmuz a știut asta și - vai, nu! Nu vreau! „Niciodată aceeași furtună de două ori” (Beckett). ION CREANGĂ: cum l-au reluat - nesimplii. Creangă e simplu? Dar cum! alambicat?

avem atâtea și atâtea limbaje). Și foaia tot verde și trifoiul trifoi. Totdeauna a fost așa: Și. Asta e spectacolul *Mircea Eliade* în ADIO, conduce voit inabil spre un voit eșec, după intuiții releabile și o exemplară încortinare - „Prin chiar faptul că ea există pentru dumnezeoasă spectator (cortina

încează să existe pentru noi actorii. Înțelegeți?” „Eu nu înțeleg!... Vă e teamă că textul e prea dificil de aceea nu ridicăți cortina.” „Cortina! Cortina!” „Ridicați-o măcar pe jumătate.” (Nu): „...numai noi suntem actori, suntem eliberați de contextul istoric. Dar dumnezeoasă sunteți persoane responsabile... cortina se lasă o singură dată - când moare Dumnezeu sau un Dumnezeu, cum vreți s-o luați...” Și (dar) *Mahayana*. Vreți mai mult, ca înțelegeți? „Niciodată nu s-au auzit urale mai semnificative, mai încărcate de mesagii, și totuși impecabil cronometrate” (Eliade). *Secolul! Secolul!* (Nostru).

...și al lui Ieremia profetul cu ieremiadele lui (nutrimenți pentru Bacovia). Tot așa: zburcuite - și-s în acrostih, în minuțioasă elaborare. „Nu judecați după ce ați auzit dumnezeoasă aici în sală. Uralee, ca și monologurile interioare, ni se adresează nouă, actorilor.” Așa o fi!... Colcând de timp-rost adună: *Mircea Eliade*. Iar noi, urmuzii? noi și actori și spectatori. Cum ne-a testat și Rimbaud. (Eliade îl întoarce în contrate). *Fiindcă a murit Dumnezeu? tocmai că nu?* așa pendulăm, între două nesimpluri, seriăți, la scenă deschisă ca în HAMLET, la scenă închisă ca în ADIO. Coexistăm. Totdeauna a fost și așa. Creațiunea - vine. Vine din urmă, orice ne-am face noi, vine după noi, Dumnezeu nu ne vede azi mai puțin sau mai mult decât atunci când trăiam mai puțin, ceea ce ne înseamnă că... sau eu așa sper.

CETĂȚEANUL NETURMENTAT, revizită, a citit, scrie și el în jurnalul de bord: Da, da, da. Ne dăm importanță - ce Urmuz n-a prizat. Da! exultați, zburați. După ce eu v-am deschis capul, cu bunul simț al meu suveran. *Alegeți!* ca să culegeți. Simplu e simplu, nu o altă nouă complicație. Auziți, într-un timp, că ar fi murit Dumnezeu, - nu mă amăgiți, voi pe mine, cu: tot atâtea ne vede; voi nu-l vedeți și v-ați tras de păr de țestele voastre lungi: *Omniscienți?* nu se mai poate, ziceți, așa științi. Iar dacă vă face atenți cineva (eu) îl îngănați, m-ați băgat în buznar... că și voi ați zis... voi, nu eu... pfui! Urmuzi mofluzi. „A murit Dumnezeu”. Cursa asta. În care v-ați

zefirin: (Mintal, sieși: Rimbaud scria pe băncile publice din Charleville: Moarte lui Dumnezeu. Dar voia să zică: Moarte boșilor, care i-au invadat țara. Și Nietzsche tot Nietzsche). Simplu ca un susur. M-ai cucerit. Și eu am umblat desculță prin iarbă. Și pe zăpadă. Și eu am fost la culesul viei. Și am cules și flori de muștel. Și de coada-șoricelului cu tot cu frunze, de leac, de alin. Și nu mi-am zis că e salvarea omeniții și-n rest... sinucidere și între - devorare... acum în urmă, ca să nu ne mai plângem noi femeile ca bucătărese că bărbații nu bucătăresc am început să mâncăm cartofii cruzi, ca ridicibile, - știi! enzimete. Sau zici că asta nu e simplu? e știința, - știința ca o femeie ne întoarce cum vrea ea. Mersi asemenea. (Face o temenea). Unuia aceluia, Rimbaud, eu l-aș fi iubit, *il puneam cu umerii la pământ, așa buclat, îl posedam*, vina nu este a lui cât a femeilor că nu i s-a găsit una (eu) la genul lui, cum îi zic, în Ardeal, buzerant, o sexă una eu, - lui Rimbaud, vezi, de aceea i se părea că știința „nu înaintea destul de repede”, el ca poet îi luase mult înainte, cu viteza lui de execuție, un așa *rut*, a fecundat planeta și ne-a dat *fătul* extras, *Illuminările* nascende și înțelepciunea ca de bătrânețe a fătului, *Răspasul în infern...* ce știința nici în ziua de azi... abia caută... asta caută? (în lună și-n stele); nu cum crezi domnia ta, că a așteptat avionul etc., științotehnică, eu, o Navratilovă, dacă vreau, sau o non-Navratilovă dacă nu vreau (ghici ghicitorea), spuneam de Rimbaud: a logodit alte vietăți - cu oamenii, Dumnezeu n-a făcut numai oameni, tot așa cum nu s-a numai, de la Dumnezeu, opoziții: bărbat-femeie, cât s-au canonit, Rimbaud, Wilde, și-au făcut proces... azi până și Rusia a consimțit, care Rusie - știm!... (știm?). În secolul lui Corneille la Paris Lully frecventa și anima cercuri de năvăliți, de buzeranți și la așa deschidere spre posibil (nu ca habitual, ar fi moartea speciei și eu-s femeie nu jucătoare, dar ei? toți aceia! simplii-mulții: niște prefăcuți, vor să trăiască mai mult, să le meargă pensia) la posibil Rimbaud dă *Illuminările*, îmbogățește, ca un Dumnezeu pus în draci, perceperea, - eu una mă simt ca fecundată, asta ce-i? Maculata Concepție? am născut! eu! din coapsa peniței lui Rimbaud. *Castorii clădiră. Mazaganuri fumau în cafelele... o ușă se trânti și, în piața țargului, copilul își roți brațele... Doamna - EU - își așeză pianul în Alpi... Caravanele pomiră. Și Splendid-Hotel fu durat într-un haos de ghețuri polare. De atunci aude luna șacalii scheunând în deșerturi de umbră. Iar noi? urmuzim. E simplul sau ce? Noua, îmbogățita simplitate. Izvorăște, heleșteu, - spumă rostogolește-te peste punte deasupra codriilor... orgi și negre ceafșafuri...*

Vrăjitoarea care-și vântură părul aprins într-o oală de pământ.

Aduse pe românește de N. Argintescu-Amza, un supradotat și el, în chinurile fiercii și des-facerii. Așa îmbogății. De ce ne-am întoarce, - mai săraci? Da! (ofițera, de un timp, l-a întors pe neturmentat cu fața la ea). Uită-te în ochii mei, blajinule, să te văd cum ești: asexuat? *Licențe!* Desprinderea asta, prin cuvânt. (Și Corneille: tot prin cuvânt. Spui dumneata). La ce au dus. La ce s-a ajuns. Da, se poate să fii în drept a observa, din moment ce ai observat: întoarcerea la simplitate. Nu ești nebul, ești un om bun. *Dar asta ce-i? - de nu simplitate.* (Și aproape obrazul de al lui, el poate să creadă că ar viza un sărut: gură pe gură, așa îl ține, să-l cerceteze; el: imun). *Atenție la simplitate!* Să nu fie una mai săracă decât - Rimbaud așa viu, așa înrouat. Și secolul de poezie ce a generat: *Ajunge? dai un semn!*

(Îl dă încolo cu un gest cu brațul).

Dă-I.

Fiindcă l-ai dat. (Chipurile îl cheamă cu degetul cum i-ar face cu ochiul: s-o creadă el!)

Eu-s femeie. Primitoare. Mai-mult-ca-bun-

lăsat prinși: Vă plâng de milă. (Plânge, pe umărul lui. Pe propriul lui umăr).

Al treilea ofițer de cart. E o ofițeră, a survenit, peste umărul neturmentatului, peste plânsu-i (ea nu-i vede plânsul) citind ce scrie, pe măsură ce scrie, neturmentatul, în jurnal. Suav-

Trăim atmosfera marii noastre sărbători naționale - și gândurile ni se îndreaptă către Alba Iulia, capitala de suflet a românilor. Ne rememorăm eroii, cinstindu-i pe cei ce-au împlinit - cu conștiința, sentimentul și lucrarea lor - marele act de la 1 Decembrie 1918. În egală măsură ne înturnăm, pios, spre nesfârșitul șir de eroi ai neamului, a căror jertfire a premers clipa Marii Uniri. Unul dintre acești eroi este Avram Iancu, tribunul pentru care noțiunile de patrie și independență au alcătuit conștiința ce-a luminat meteoric un întreg popor. Să meditim puțin...

„Într-o noapte senină, cu bogate căderi de stele“

...E toamnă înaltă, cu cer înalt și stele înalte - și în această toamnă - „într-o noapte senină, cu bogate căderi de stele“; după cum atestă cronică - și-a dat obștescul sfârșit divinul pribeag. „În dimineața zilei de 10 septembrie nou 1872 - notează istoricul Traian Mager - l-au găsit mort, cu privirea incremenită spre cer, sub streșina unei clăi de fân, în ograda lui Ioan Stupină din Baia de Criș“.

Și astfel se stinse, solitar și tainic, Avram Iancu - acest „sacrificiu viu“ al națiunii române - netulburat de rugăminti și jelanii, având ca martori doar bătrânii munți ce străjuiesc îngusta vale a Crișului și miriadele de stele ale toamnei înalte, tot atâtea făclii la căpătâi. Pentru că eroii mor totdeauna frumos, indiferent de felul cum le-a fost urșită să li se scurgă viața...

„Ultima mea dorință“

Și-a trăit cea mai mare parte a vieții în Țara Zarandului - la Hălmașiu, Baia de Criș, la Brad; în satele acestor zone - lângă moșii care l-au născut și care i-au fost părinți și frați și urmași nobilului său sacrificiu. Țara Zarandului - străbătută de el după poteciile pământului și poteciile inimii - despre care și spune: „Câtă lume am umblat eu, țară mai bună, mai dulce, mai bogată, cu oameni mai primitivi ca Țara Zarandului n-am aflat. Dacă voi muri, numai aici să mă îngroapați“. Și aici a fost îngropat, la Tebea, sub Gorunul lui Horea - dar despre acest eveniment, câteva clipe mai târziu.

Să ne amintim, mai întâi, *Testamentul* tribunului - pe care vreme de zeci de ani nu ne-a fost îngăduit să-l cunoaștem în întregime, drept pentru care îl voi transcrie acum, aici, cu litera curată a iubirii și respectului cuvenit:

Ultima mea dorință

Unicul dor al vieții mele este să-mi văd Nașunea mea fericită, pentru care după puteri am și lucrat până acum, durere fără mult succes, ba tocmai acum ca întristare văd că speranțele mele și jertfa adusă se prefac în nimica.

Nu știu câte zile mai pot avea; un fel de presimțire pare că mi-ar spune că viitorul este nesigur. Voesc dară și hotărât dispun ca, după moartea mea, toată averea mea mișcătoare și nemiscătoare să treacă în folosul Nașunii, pentru ajutor la înființarea unei academii de drepturi, tare crezând că luptătorii cu arma legii vor putea scoate drepturile Nașunii mele.

Câmpeni, 20 Decembrie 1850

Avram Iancu m. p.

advocat și prefect emerit

Pribegind prin Țara Zarandului

Pribegind prin Țara Zarandului, suflet neodihnit de osânda patriei sale - fie seară, fie zi - el se afla mai totdeauna pe drum. Dacă pornea seara la drum - revărsatul zorilor îl găsea pe prisma unei case, doinind din fluier. Martori oculari își amintesc cum avea totdeauna la el două fluieri: unul lung, care-i ținea și loc de toiag; altul scurt, purtat în tureacul cismeii.

Hrana - în cât de săracă Țară a Zarandului - n-a constituit niciodată o greutate: și cel mai umil om avea o bucată de pâine și un blid de lapte pentru

un călător flămând ori mai sărac decât el; aici, pe vremea aceea, nu erau curți închise, nici chei la ușile caselor.

Simeon Moldovan din Hălmașiu relatează o scenă zguduitoare prin simplitatea ei: „Iancu intră în curte și se duse drept în grădină, de unde ieși cu un chiuș de cepe verzi vârâte pe tureacul cismeii. I-am aștinut calea și l-am invitat în casă să mănânce, dar el făcând cu mâna zise: «Lasă, frate Simeon» - și ieși în stradă. Și-a luat din misernița de peste drum o bucată de maim și apucă pe vale în jos“.

Nu a întins niciodată mâna să cerșească

În zbuciumata lui pribegie, „dumnezeiescul cerșetor“ nu a întins niciodată mâna să cerșească. Așa cum, de altfel, a respins totdeauna onoruri, danii, favoruri. Când toată lumea alerga la praznic să apuce slujbe, decorații ori alte avantaje, el le respingea cu dispreț: „Am luptat pentru drepturi naționale, nu pentru răsplătiri personale“.

Cu siguranță că, din când în când, pentru câteva momente, în mintea și sufletul lui se făcea lumină. Atunci avea replici din cele mai tăioase - ori din cele mai duioase - după caz. Este antologică

scena în care Iancu fuge din calea împăratului ce voia să-i întoarcă - acasă, în munți - vizita, transmîțându-i acestuia lapidarul mesaj: „Un nebun nu stă de vorbă cu un mincinos“.

Un martor ocular - copil de vreo 12 ani pe-atunci - mărturisea, în 1934: „S-o fi smintit el puțin de necăjit, că împăratul i-o făgădui un colț de țară și l-o mințit când s-o gătat bătaia. De aceea i-o trimis răspuns cu un bolând nu stă de vorbă cu un mincinos. Și-am auzit că de altă oară, când l-o chemat împăratul să se împace

Vara, hrana preferată a lui Iancu erau fructele, bureții și peștii; își petrecea multă vreme meditănd și pescuind păstrăvi.

Nici adăpostul nu era o greutate. Chiar când accepta să intre într-o curte de om, dormea de regulă afară, în șura cu fân; numai pe vreme de ger primea să rămână în casă. Vara se odihnea sub cerul liber, rezemat de o căpiță de fân, în aroma florilor de câmp. Roua dimineții îi spăla obrazul...

cu el, Iancu o pus șaua p-o vacă și așa o vrut să meargă cărări în calea împăratului, tot în batjocură, dar nu l-or lăsat ai lui“.

Profețiile și viziunile Iancului

De pomina au rămas profețiile Iancului, chiar atunci când mintea îi era

vizibil întunecat. Uneori vorbea în tălcuri, cuvintele îi erau ascultate cu sfințenie - și comentate apoi cu evlavie, în încercarea de-a fi descifrate. Iată ce povestește - prin 1922 - dascălul nonagenar Alexandru Popescu din Hălmașiu (al cărui tată, Vichentie Popescu, fusese căpitan în oastea Iancului): „Într-o seară de toamnă, a putut fi prin anii 1865-1866, picase iară Iancu la noi în sat. Când am văzut că ține spre casa popii Grigorescu Grigorie, m-am luat și eu într-ocol. Îndată ce-a sosit Iancu, popa a poruncit preotesei să aducă vinars, pită și clisă. Și ne-am omenit toată noaptea. Iancului nu-i plăcea să vorbească despre revoluție. A spus numai atât: *vaca lui neagră va fata peste 70 de ani*. Noi am priceput atunci că la 70 de ani după revoluție se va întâmpla o mare minune. Cât am trăit n-am uitat aceste cuvinte. Și Dumnezeu (ori păcatele mele) nu m-a lăsat să mor, până ce n-am ajuns să văd minunea cu ochii. Socotește și dumneata: 1848 cu 70 fac tocmai 1918“.

Rareori, când Avram Iancu accepta să vorbească despre trecut, el răspundea tot succint și cu tăle: „Aerul din case era stricat și eu am venit ca un uragan să îl curățesc“.

Dintre viziunile Iancului notez aici două, în relatarea avocatului și publicistului Dionisie Pășcușiu din Arad - publicate în „Familia“, septembrie 1871 - care l-a cunoscut pe Erou cu 11 luni înainte de stingere.

Prima viziune: „Spunea (Iancu - n. n.) că într-o noapte a fost silit să se culce sub cerul liber (ceea ce i se întâmpla mai totdeauna). Era o vreme frumoasă, cerul senin și nemărginit de adânc, încât farmecul nopții nu te lăsa să dormi. Către miezul nopții s-a pornit o furtună din senin, cu buburitură de tun, iar pe cer se vedea scris: *Creștinătatea nu mai este*. Apoi din clipa aceea s-au înmulțit stelele în mod neînchipuit, și stelele au început să cadă ca ploaia, lovindu-se între ele, dând naștere unui foc mare, încât a fost silit să se ascundă ca să nu ardă“.

A doua viziune: „Ajungând vorba la pescuit, ocupațiunea lui predilectă, Iancu a istorisit o altă întâmplare ciudată. Într-o zi, cum sta cu undița pe marginea unui pârâu, s-a apropiat de el un șarpe uriaș, având o coroană pe cap. Cineva i-a șoptit că pe acea coroană se află un diamant mare. S-a repezit la el și l-a prindă. Șarpele a început «să se mănânce» (să se joace) cu el. Acuș se apropia, acuș se depărta. Când să pună mâna pe el, șarpele a plesnit cu coada de pământ și s-a iscat o vâlvație puternică, care i-a luat vederea“.

Celor două viziuni nu le-a fost găsită până acum o explicație.

Și a venit ziua trecerii

...Și a venit ziua trecerii în eternitate, de la care s-au împlinit în această toamnă 121 de ani. Frumos a murit Eroul - pe măsură i-au făcut înmormântare moșii, hotărându-i (în ciuda opoziției austro-ungare) funeralii naționale. Curierii cărări au dus trista veste în toată Țara Zarandului. Trei zile și trei nopți bătută clopotele. Solemnitatea înmormântării a avut loc pe 13 septembrie 1872, la orele 14 ale amiezii, în cimitirul de la Tebea, sub Gorunul lui Horea, în prezența a mii de țărani. Pe drum - și în timpul tristei ceremonii - taraful (adus de la Deva) a intonat, fără contenire, „Marșul lui Iancu“ și „Deșteaptă-te, române“.

...Câteva zile după aceea - atestă, cronică, adevărul - s-au prezentat la prefectura județului, în Baia de Criș, doi țărani necunoscuți. Interesându-se cât a costat înmormântarea lui Iancu, au scos pungile și-au plătuit toate cheltuielile. N-au voit să-și spună numele - conchide cronică.

Ion ANDREIȚĂ

TEATRU

Spectacole de Studio la Naționalul ieșean

Prima promoție de actori și păpușari a Facultății de teatru din cadrul Academiei de Arte „George Enescu” din Iași va absolvi anul acesta. Cei douăzeci de studenți, dintre care jumătate basarabeni, îndrumați de actori ai Teatrului Național „Vasile Alecsandri” - Sergiu Tudose, Emil Coșeru, Geta Angheluță - beneficiază de un spațiu al ucenicii și al „Jansării” la public, al confruntării cu critica și al recomandării profesionale: sala Studio a teatrului. Două dintre producțiile studenților au fost prezentate în 8-9 noiembrie 1993.

Visul unei nopți de vară în regia Getei Angheluță și a lui Sergiu Tudose a fost concepută ca un „studiu”, după cum se anunță în subtitlul programului, care a ținut să deslușească planurile dramatice ale piesei shakespeareene concepută ca o ferie menită să se desfășoare în intimitate cu publicul. În virtutea acestei idei, s-a menținut o candoare a „înrolării”, vecină uneori cu stângăcia, un anumit fel vijelios de a intra în scenă și de a evolua nu tocmai bine reglat, dată fiind apropierea de spectator, care însă, printr-o accentuare a ideii de joc actoricesc (nu copilăresc), poate oricând evolua spre stilizare coregrafică. În aceeași concepție a stilului naiv, subliniind improvizarea ca exercițiu, scenografia (aparținând Marfei Axentii) a recurs la soluții minimale - un mic gard textil, ramuri, o cortină minusculă, bine

proportionate în scenă, dar cam sărăcăcioase - la cunoscutele soluții corporale (care fac în secvența meșteșugarilor actori chiar subiectul desfășurării), la costume de lucru: mături mulate, mici schițe de togă, pelerină sau halat. Multiplicarea lui Puck - interpretat de trei fete, a urmărit animarea pădurii vrăjite cu spiriduși polimorfi, din acea faună fabuloasă, foggătoare care face specificul shakespearean.

Dacă pe linia aprofundării sensurilor piesei și a rolurilor mai există elemente ce se cer finite, studiul a fost un oportun exercițiu al jocului colectiv, exersare a integrării în ansamblu, a responsabilității fiecărui interpret pentru funcționarea mașinăriei scenice, a urmăririi până la capăt a liniei dramatice, chiar simplificate. Scena spectacolului meșteșugarilor, marcată de o diferențiere de tonalitate interpretativă, s-a constituit deopotrivă ca un exercițiu de teatru în teatru în care sunt experimentate stângăciile și improprietățile de concepție, rol, comportament. (Au interpretat: Radu Ghilaș, Daniel Busuioac, Gheorghe Frunză, Aurelian Bălăiță, Irina Mititelu). Ele au și fost partea cea mai izbită a studiului.

Dale carnavalului de I. L. Caragiale, în regia lui Emil Coșeru, a funcționat ca un adevărat spectacol. Au evoluat o parte din

viitorii-tineri-actori din *Visul unei nopți de vară*, dar s-au dezvoltat sub ipostaze mai finite. Întreaga montare a fost substanțială, întemeiată pe un substrat solid de clarificare de elaborare. S-a dezvoltat în cuprinsul ei buna școală de actorie de la Iași care extrage comical din adâncul vieții și nu îl plachează prin caricare. Interpretarea s-a încadrat identificării comice, patosului hilar, compromis progresiv, avântului pasional și crizelor de orgoliu, gelozilor furibunde și suferințelor sincere din amor. Din frizeria lui Girmaea spectatorul s-a lăsat lesne antrenat în alte spații în care a dominat carnavalul, fie acel colorat și vioi tâmbălău creat prin inserul schiței *La moși* - scenă plină de dinamism -, fie în localul în care Crăcnelul își plânge trădările trecute și intranșigența viitoare, fie, din nou, în localul lui Girmaea (scenografia Rodicăi Arghir, economică și plastică, în manieră realistă, a echilibrat cadrul).

Scala comicalului a fost diversă și motivată psihologic. Suferința dramatică, sinceră a Miței Baston (Pușa Darie), cu acel chip încruntat, rău prevestitor, ce-l iau unele femei excesiv simțitoare și insistente, preferința lui Nae Girmaea pentru făptura roșcovană, nurlie a Didinei Mazu (Irina Mititelu) se justifică nu doar prin tipul somatic, ci și prin nevoia de schimbare (inseninare) a berbantului. Scena urmăririi nocturne, încălzirea de pisici infuriate au avut un haz firesc, plin de farmec. Deopotrivă, „oficialii” dumnealor, Mache Răzăchescu (Radu Ghilaș, un foarte tânăr basarabean cu un accent românesc curat, din ce în ce mai îndrăzneț în interpretare, pe măsura depășirii emoțiilor) și Iancu Pampon (Daniel Busuioac, vital dar ușor monocord) au făcut echipă bună cu Cătăntatul lui Constantin Pușcașu (personaj din specia pislogilor admiratori ai

sexului frumos, construit cu mare atenție pentru punerea în relație cu partenerii și mai ales partenerese și, de aceea, amplificat scenic). În același sens al complexității caracterizării, Iordache, calfa lui Girmaea, martorul tuturor încercărilor, a avut, în interpretarea lui Marius Cisar, o natură înviorată de șmecherii de toate felurile pentru camuflarea isprăvilor amoroase ale stăpânului. Ajutat de costumație și mai ales de coafură, care îi sublinia cochetăria masculină, Lucian Pânzaru a reprezentat cu îndemănare infatuarea neascunsă a fantelii sigur de sine și de puterea de a-și manevra admiratoarele. Gheorghe Frunză (alt student basarabean, remarcabil și în meșterul Fundu din *Visul unei nopți de vară*) conferă rolului episodic al Ipatutului o prezență scenică cu pondere satirică demascatoare a corupției, cu chip afabil, a poliției.

Suștinuți și ghidați de ilustrația muzicală (în cuprinsul căreia un rol

important i-a revenit grupului celor trei lăutari autentici), tinerii interpreți: Gabriela Caranfil, Monica Oros, Cristina Cherț, Olina Stratin, Alina Sărbu, Lucia Luchian, Vitalie Bichir, Vitalie Toderășcu, Radu Trifan - măști, public, sergent de noapte - au alcătuit nu numai un fundal viu, excelent relaționat intern și cu intriga, ci au reținut fiecare, cel puțin o clipă, atenția de prim plan printr-un eveniment mut în tâmbălău carnavalesc.

Bine gândit și transpus scenic, spectacolul *Dale carnavalului* ar fi stat printre cele mai izbitute în secțiunea „Teatrul de mâine” a Festivalului Național „I. L. Caragiale”, dacă vicisitudinile datorate forurilor organizatoare n-ar fi îngreunat această beneficiă inițiativă a Biroului Secției Internaționale a Criticilor Români și ar fi putut asigura o selecție la toate academiile din țară.

Doina MODOLA

MUZICA

Un romancier romantic: Berlioz

Memoriile lui Hector Berlioz se citește ca un roman. Talentul literar și chiar anume conștiința scriitoricească sunt certe, dincolo de modestia afișată de compozitor în prefața datată 21 martie 1848. E de altfel un orgoliu ascuns printre rânduri, căci numai sub spectrul modestiei nu ar putea fi așezată tumultuoasa figură a muzicianului romantic. Înfăcțurat, pasional, dotat cu un spirit critic pătrunzător, uneori vehement în aprecieri, întotdeauna riguros în chestiuni profesionale, nelipsit de umor chiar în ciuda încrâncenării, sarcastic cu măsură, Berlioz apasă mereu pedala literară a acestei ample autobiografii. Dorind să corecteze o imagine eronată impusă de relatările biografice „publicate în trecut”, compozitorul trece temeinic la alcătuirea solidei relatări, în care devine personaj principal.

Din punct de vedere literar, *Memoriile*

lui Berlioz, aparțin într-o măsură secolului al XVIII-lea; în alta, importantă, veacului romantic, al XIX-lea. Romanul formării personalității, cu suficiente intenții moralizatoare, trimite la literatura secolului luminilor, romanul realist, de observație socială, dar și proza de călătorie aparțin, firește, secolului al XIX-lea. Se împletesc așadar în *Memoriile* lui Berlioz structuri, tipologii astăzi clasificate și clarificate cu precizie. Proza autorului francez, scrisă cu o sinceritate dezarmantă, este radiografia crudă a unei personalități de excepție. Fraza epică, descrierea, dialogul mărturisesc vocația autoanalizei dar și - mai ales - un extraordinar spirit de observație. Acesta l-a însoțit în permanență pe Berlioz, din anii destul de turburi ai tinereții până la deplina consolidare și recunoaștere a personalității sale. Probabil că ucenicia muzicală, „una din cele mai grele din

câte cunoaște istoria muzicii secolului trecut”, asemănată cu ucenicia literară a lui Balzac, desfășurată aproape în același timp, și-a pus foarte puternic amprenta și a ascuțit acest simț al detaliului semnificativ. Portretist, analist al relațiilor sociale, critic lucid și aspru al realității contemporane, Berlioz are un ochi balzacian pentru descrierea de mediu ambiant, pentru fixarea culorii locale, pentru circumscrierea morală, economică, socială, artistică a uneia sau alteia dintre persoanele întâlnite. Prin elocvența realistă cu care o face, asemănarea cu Balzac nu ar fi, desigur, riscantă, dacă păstrăm proporțiile. Elanul romantic, ticurile epocii, tribulațiile afective, umorile, lupta teribilă împotriva prejudecăților, dorința de afirmare a unei gândiri muzicale eliberate de canoane înguste conviețuiesc cu această indiscreție ferită a observației, ce conduce la realizarea tipologiei și consacrarea literară a lumii parcurse.

Roman al formării personalității și roman al vieții artistice din deceniile romantice, *Memoriile* lui Berlioz sunt și literatură de călătorie în gustul veacului, fără prea multe concesii totuși, căci ținta este întotdeauna cea artistică. Călătoria artistică este mult mai puțin pitorească decât aceea geografică. Dar tipologia romantică este păstrată intactă, dacă luăm în considerație predispozițiile călătorului romantic, pentru care „în primul plan se află chiar sentimentele, reveria, cu care contextul se află într-o

prea accentuată comuniune pentru a putea realiza disocieri.” (Marian Popa). Peste tot, în Italia, himera călătorilor francezi (și nu numai a lor), în Germania, Anglia, Rusia, indiferent de forma relatării (autobiografie, proză socială, epistolă), sentimentele (*pasiunile*, mai corect spus) trec în primul plan atenției. Acestea devin, în construcția prozei lui Berlioz, contraponderea detaliilor de strictă specialitate. Discuția profesională e purtată cu o aprigă seriozitate, cu înverșunare critică; Berlioz nu iartă nimic, eroarea este sancționată drastic, tot așa cum aspectul lăudabil nu e ferit de exaltare. Extremele fac deliciul (niciodată mărturisit direct, dar lesne observabil) al muzicianului romantic, pentru care călătoria („excursia”) rămâne leacul obișnuit împotriva spleen-ului. Sunt, de altfel, mai multe feluri de călătorie, în *Memorii*, de la cea cu interes profesional la refugiu în solitudinea peisajului montan ori la călătoria imaginară în timp, făcându-i deosebi în anii târzii, ai senectății. În toate, predispoziția romantică stă alături de veghea balzaciană pentru culoarea distinctă, creatoare de certitudine în reliefarea atmosferei și clarificarea identității „personajului”.

Costin TUCHILĂ

P.S. Titlul articolului din numărul trecut se va citi corect: „Uverturi de Rossini”.

SINE IRA ET STUDIO

Dumitru MICU

Ambianța Iovinesciană

Oricare ar fi posibilitățile și limitele posibilităților notației succinte în raport cu formularea elaborată, ea posedă, în orice caz, calitatea de măturie nemijlocită. Exprimă franc impresia de moment, reacția imediată. Totdeauna? Nu chiar întotdeauna și nu în mod absolut. Controlul conștiinței apreciative funcționează permanent, cenzurând în anumită măsură chiar și produsele subconștientului. O propoziție, chiar un cuvânt, poate suferi modificări în însăși durata scrierii sau rostirii. Putem începe să scriem sau să spunem o vocabulă și, în aceeași clipă, să ne pomenim scriind sau zicând altceva. O asemenea situație înfățișează I. Heliade Rădulescu în *Solcan*. La vederea unui oștean turc, un țigan „strigă: fu... spre anjura, /Dar degeneră în ga! / «Fu...ga, -ndărăt, rumânică, / Că turcul mă ia de chică»!". Oricum, notând ceva, la repezeală, fără intenția publicării, scrii mai relaxat, cu mai puține precauții decât atunci când redactezi indiferent ce, fie și un jurnal ultraintim menit (totuși) editării măcar într-un viitor oricât de îndepărtat.

Într-o asemenea dispoziție, totdeauna contrară stării de extremă veghe sub care scria pentru tipar, și-a așternut Lovinescu notațiile în așa-numitele de către fiica sa *Agende literare*. O atestă primul volum al acestora,

apărut la „Minerva” (ediție de Monica Lovinescu și Gabriela Omăt, prefață și note de Alexandru George). În chipul cel mai vădit, aici criticul nu construiește literar. Și nici nu produce intenționat aliteratură. *Agende*-le nu sunt un jurnal, cum credeau, în epocă, cei ce le bănuiau existența. Însușea însăși fugitive, sumare, adesea telegrafice, menite, după toate indiciile, să-i servească emițătorului ca *aide-memoire* pentru viitoarele *Memorii*. Comunică ele mai autentice opiniile și atitudinile criticului decât opera sa propriuzisă, editată de el însuși? Nu se poate spune. Autenticitatea nu se confundă cu spontaneitatea. Sub impactul feluritelor circumstanțe moment-tane, putem repudia pe unii dintre cei la care ținem mai mult și îndrăgi subit pe câte cineva care ne este în general anti-patic. Tiranii trimit, uneori, la moarte sau acordă privilegiu în funcție de toane momentane. După aceea se căiesc. Oricât ar fi însă de provizorie o impresie sau reacție spontană, ea surprinde, fără îndoială, ceva esențial sau accidental - din existența obiectivă, revelând implicit, măcar parțial, o componentă oarecare a psihologiei celui căruia aparține.

Ce dezvăluie sumarele însemnării Iovinesciene? Princi-palul lor obiect fiind cenaclul „Sburătorul”, realizând, înainte de orice,

parcursându-le, cât era de eteroclită componența aceluia cenaclu. Cum se menționează și în prefață, nu scriitorii importanți, cei pe care îi enumerăm în chip firesc atunci când vorbim de „gruparea” din jurul lui Lovinescu, nu Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu, George Brăescu erau nelipsiți la ședințele de cenaclu, și nu ei îl vizitau pe critic în fiecare zi, ci felurii autori de orientări totale deosebite: de la Ștefan Roll la Radu Gyr și Radu Dragnea, de la Radu Bourreau la Ilarie Voronca și, mai ales, o mulțime de autori pe care nu-i mai știu decât cercetătorii literaturii române din perioada interbelică, și nici ei: Alice Soare, Al. Tușianu, Al. Biliurescu, C. Warly, G. Stratulat, Petru Cătanaru, Geta Cantunari, „Poetul ploieștean G. Dumitrescu”, „poetul Tărăbuș”, și numeroși, foarte numeroși alții, inclusiv „comunistul Cristescu”, nu altul decât primul secretar general al Partidului Comunist din România. Dintre

cei pe bună dreptate considerați „sbu-rătoriști”, Camil Petrescu, Ion Barbu, F. Aderca, Camil Baltazar îl frecventau permanent pe autorul *Istoriei literaturii române contem-porane*, dar, aproape de fiecare dată, se certau cu el; îl indispu-neau, în tot cazul. Primii doi, împreună cu G. Călinescu (în trecere meteorică prin cenaclu) formau, în optica gazdei, un trio bizar: „cei trei nebuni”. Treceau pe la „Sburătorul”, de asemenea - în calitate de scriitori ocazionali - și somități politice, foști și viitori bărbați de stat, universitari de vază (generalul Văitoianu, Gh. Tătărescu, Ion Petrovici ș.a.), precum și actori, compozitori, artiști de toate felurile. Tot oameni care nu aveau nimic în comun afară de atracția către literatură în general sau doar snobismul de a simula o asemenea atracție. Cenaclul nu avea de câștigat nimic de pe urma celor mai mulți dintre ei. Notabilitățile îi dădeau doar un prestigiu monden - care pe Lovinescu îl flata, totuși. De „îndrumat”, criticul nu avea cum să îndrume personalități realizate în alte domenii și pentru care literatura nu era nici măcar „le violon d'Ingres”. La drept vorbind, Lovinescu și „Sburătorul” n-au îndrumat pe nimeni. Nu „moderniștii” din ambiția sburătoristă (Camil Petrescu, F. Aderca, Anton Holban etc.) sunt creația cenaclului, în special prin amfitionul său, ci mai curând invers,

Lovinescu cel din răstimpul interbelic, teoreticianul „modernismului”, este creația climatului din propriul cenaclu. Cum el însuși o specifică, insistent, în *Memorii* (II) criticul și-a format ideologia nu dând curs unei chemări interioare, ci tocmai prin reprimarea, prin inversarea impulsurilor psihice. El a adoptat, printr-o „speculație pur intelectuală”, o anume poziție ideologică, la care „sensibilitatea nu aderează întotdeauna”. Fugarele, sincopatele confidențe din *Agende* exemplifică asemenea enunțuri, din *Memorii*. Promotor al modernismului, Lovinescu nu numai că nu adera constant la expresia poetică modernă, dar unele dintre cele mai caracteristice și valoroase modalități ale ei îi repugnav. Hermetismul barbian îndeosebi nu-l priza de loc. Și nu numai balcanismul; cam toată creația

exprimă el însuși.

Neexercitând în cenaclu un rol orientativ prin modelarea literaturii tinere de factură modernă, singura susceptibilă o suportă o asemenea acțiune, era fatal ca mentorul „Sburătorului” să nu aibă cum să-i îndrume pe tinerii scriitori refractari față de spiritul modern. Aceștia (și cu atât mai mult tradiționaliștii vârstnici) nu pricepeau nimic din ceea ce se vorbea în cenaclu, din ceea ce se spunea Lovinescu. Criticul nu reușea nici măcar să le dea de înțeles că, după opinia lui, nu aveau talent. Fiind prea delicat spre a le-o spune franc, ei luau respingerea sa disimulată drept aprobare. E de toată nostimada, bunăoară, insistența lui G. Rotică, epigon al lui Goga, promovat de Iorga, ca Lovinescu să scrie despre el, și chiar să-l apere - tocmai de... Iorga. Și - culmea! - Lovinescu cedează. Cedase, de

barbiană de maturitate. Iată: „Barbu iarăși! Îmi recită poezii balcanice și scabroase”. „I. Barbu citește balada regelui Cripto și a laponei Enigel - dar eu o înțeleg puțin și o gust și mai puțin”. De acest gen sunt cam toate aprecierile. În *memoriam* („o poezie asupra câinelui Fox”) îi pare a fi o „figănie pitorească”. „Ou de paște” (*Oul dogmatic*): „o poezie bizară”. „Slabă” găsește poezia „despre «nunțile interioare»”. Pe cea „asupra cocainei” (probabil *Edict*) o califică „drept încă o zăpăcită poezie”. „Hotărât fără valoare” e pentru el și *Falduri* („o poezie în care își asasează cul”). Tot atât de puțin receptiv se declară și la opere ale altor scriitori eminent reprezentativi pentru orientarea al cărei promotor era considerat și se considera. Într-un articol al lui Camil Petrescu, de exemplu, descoperă „scris de băcan”. Pe Voronca îl crede - cu toate că el îl lansase - netalentat: „Ilie Voronca îmi citește 4 poezii cu miriade de imagini și cu încercări cubiste: numai talentul lipsește”. Nimic mai natural la o asemenea sensibilitate decât absoluta neaderență la poezia de avangardă. Într-o însemnare, menționând „lecturile poetice” dintr-o ședință de cenaclu, criticul numără, între altele: „Mihail Cosma poezie americană, clară; Roll o imbecilitate dadaistă”. Se vede limpede că E. Lovinescu n-a stimulat orientarea modernistă. La dat însă gir. A „fixat-o”, cum se

fapt, mai înainte, în 1920, când îi consacrase un articol binevoitor. Aceasta revelă o latură a sufletului său ce ar merita să fie privită mai de aproape.

Deocamdată am luat doar act că, prin editarea *Agende*-lor se dă la lumină o componentă a opereii Iovinesciene corespunzătoare în parte scrierii lui Sainte-Beuve publicate sub titlul *Mes poisons*. În parte doar, întrucât autorul *Causeries*-ilor portretizează realmente vitriolant o seamă de scriitori, în timp ce Lovinescu doar se defulează, pe moment, fără a pecețui pe cineva definitiv. La adresa lui Camil Petrescu, de exemplu, are cele mai dure aprecieri („incurabila-i suficiență”, „odios prin egoism” etc.) și, totuși, aproape în fiecare zi, mica listă a celor invitați de critic la masă include și numele lui. Foarte nemulțumit și de Camil Baltazar, indignat la culme de o anume faptă a lui, într-adevăr inalficabilă, E. Lovinescu nu ezită, cu toate acestea, să noteze, într-un loc, admirativ: „mare poet!”

Pentru o zugrăvire cât mai exactă a portretului interior Iovinescian, ca și pentru reconstituirea climatului unei epoci, *Agende-le literare*, operă secretă a unui alter ego cu funcție de Anonymus Notarius (asumată public, într-o rememorare autobiografică din 1942), oferă material edificator. ■

VINO
CU MINE

Vino cu mine, să vezi necuprinsul câmpiei,
cum se-nfioară sub vântul de seară,
să trecem desculți pe unde au trecut melcii
și ghimpele liniștii acum să ne doară.

Vino cu mine, să ascuți tremurul ierbi,
palmele tale purificate de păcat
să aștearnă mătăse moale de fluturi
peste catapeteasma amurgului însângerat.

Vino să împletim din părul sălciilor
cea mai frumoasă noapte de iubire,
să cadă peste noi stelele răătăcite,
să-ți fac brățară dintr-un fir de lună subțire,

Vino cu mine, să gonim întunericul,
nu-ți fie frică, n-am să te mint,
din abisuri vor urca peștii somnorosi
tremurând speriați în oglinzi de argint.

Ion MUSTAȚĂ

Milan RUFUS (Slovacia)

Libertate

În țara nimănui

Mă doare poezia, frate. Atât de mult mă doare!
Tăcere de galere răsună-n ea și doare.
Și timpul, timpul, greierul din omic...

Afară plouă cu tristeți ca pe-un acoperiș de gol hambar,
plouă pe vorbele goale, părăsite întru voia Domnului.

Și te retragi mereu în țara nimănui.
Cauți liniște, o liniște unde dogit nu sună
cuvântul, cărja aceea găunoasă
în care omul caută reazem.

Așa

Așa plecăm. În fiecare zi. Sute, sute.
E speriat poetul, zadarnică-i chemarea.
Și matricea ce după noi rămâne
se umple iar, cu timpul. Gropiță
lăsată de un pic de trup...
Totul se-acoperă de neînvinșă iarbă,
de bucate.

Și altul va umbla pân' la genunchi
băgat în roada la care îți stă gândul
chiar și acolo jos.
Un alt grumaz
ca arcul se va încorda și va fășni...

Ah, omenirea, mărunță ploaie, bură
bătând cadența în fereastra unei case goale
în care locuiește
nimeni!

Doar foamea ne mai face să uităm.
Când nu-i prea mare.
Foamea. Și nici prea mică.
Flămânzind am luat pâinea și am mâncat.
Flămânzi ne-am iubit.

Libertate

E totul dinaintea ta. Și tu.
Secura bine-nfriptă în butuc.
Și apă în fântână.
Defenestrat

înainte de a fi ajuns stăpân,
la pensie înainte de-a trăi,
tu măi trenulețe de jucărie
cu-atâta grijă
să nu se întâmple, Doamne ferește, cumva
vreo catastrofă feroviară.

Tu știi de mult că jocul trebuie s-accepti
E mult prea serios.

Dar adevărul? Unde-i? Te joacă
și trăiește și nu mai întreba, dragul meu Don Quijote.
Stai, nu fugi. Te joacă,
Altfel se va produce o mare catastrofă.

Omul

Cu coșul pescuiești, dar coșu-i ciuruit și curge.
Pescar trăzmit, om înțelept.

Să pescui apă vrei, dar apeii tu îi semeni.
'Nainte de plecare în pușinul ce-l mai ai după venire.

Spre unde, care țel, tu n-ai știut nicicând.
Te sprovedeai pământului și el te asculta.

Cum asculta și vorbele de ciudă și de hulă
când plugul, ca o daltă, lovind scotea scântei.

Tu ai trăit și-atât. Și lucrurile tale, ca niște monumente,
înseamnă doar: a fost. Ridicol? Mare?

Liniștea dinaintea trezirii poeziei

E cineva ce stă în el ca-ntr-o fereastră.
Singer și liniștit. O deschide.
Adâncul din pământ răpește iară din cer genunea.
E cineva ce și-a găsit sălaş în el.

Stă să se nască poezia.
Lăsați-l. Azi nu e singer, e lângă el minunea.
Pace să-i dați cu dragostea, invidia sau vorba.

Când singer va rămâne vă va căuta el singer.

În românește de
Corneliu BARBORICĂ

Ida GERDHART (Olanda)

Părăsitul

Singer (celtică)

Masa și așternutul spun: singer.
Hainele negre de pe perete spun: singer.
În casă și-n staul se furișează cuvântul, - un criminal.
Îl auzi cum și-ascute pe piatră cușitul.

Seară de vară

Încet, deasupra câmpului,
seara, trompeta
de la ferma de-alături.
Vorbital pe bancă se stinge,
iar trandafirul alb

lasă să-i cadă liniștite petale.
Copilul trimis la culcare nu doarme,
De dincolo de oblonul
țâiat în formă de inimă,
stă și ascultă.

Părăsitul

Devreme a căzut seara pe vale
și noaptea asta a nins pe neașteptate dintâi.
Vine iarna și liniștea,
vremea în care voi coace pâinea în casă
și voi săpa o cărare adâncă-n zăpadă
până la poartă. El însă nu se va întoarce.
Nu va rupe pâinea în două cu mine.

Leagăn

Miros de miere
și lapte tânăr
dintr-un animăluț de cuib
care doarme,

Respirație ca de puf,
pe aripile nasului poți să-i adulmești
mirosul a ceea ce s-a-nțămplat:
naștere,
taină.

Urări de aniversare

Apă de izvor băută din pumn
lumină și umbră
și ierburile acelea înalte golașe, dar încă verzi
Prietenii care să vină
aducându-ți fiecare drept dar
râsul lui minunat.
La căderea serii,
cu tăcerea lor,
roua.

În românește de
Monica SĂVULESCU-Voudouris

